

Hubert Selby Jr Anna-Maria Lipponen

REEKVIEM UNISTUSELE

(Requiem for a Dream)

Lavastaja, videokujundaja ja dramatiseerija

Anna-Maria Lipponen *(FIN)*

Dramatiseeringu tõlkija

Triin Tael

Lava-, valgus- ja videokujundaja

Petri Tuhkanen *(FIN)*

Helilooja ja helikujundaja

Antti Puumalainen *(FIN)*

Kostüümikunstnik

Coline Meret Lola Jud *(SWI)*

Kaameratöö

Jekaterina Abramova

Lavastaja assistent

Ilo Tuule Rajand

Etenduse juht

Katrin Kalamets

SARA **Anneli Rahkema**

HARRY **Märten Matsu**

MARION **Tuuli Maarja Möller**

TYRONE **Peeter Rästas**

ADA **Liisa Aibel**

PROUA RABINOWITZ / SAATEJUHT **Silja Miks**

RAE **Tiina Mälberg**

SEYMOUR / LUUKERE **Elar Vahter**

Esietendus 20. septembril 2024

Rakvere Teatri suures majas

Telekast võib iga päev näha, kuidas inimestel äkki kõik laabub. Abiellutakse. Pojad tulevad koju. Kõik on õnnelikud.

*Aga kõigile ei saa selga keerata.
Peab olema keegi, keda armastada.
Keegi, kellele võib toetuda.*

STUDIO TOTAL

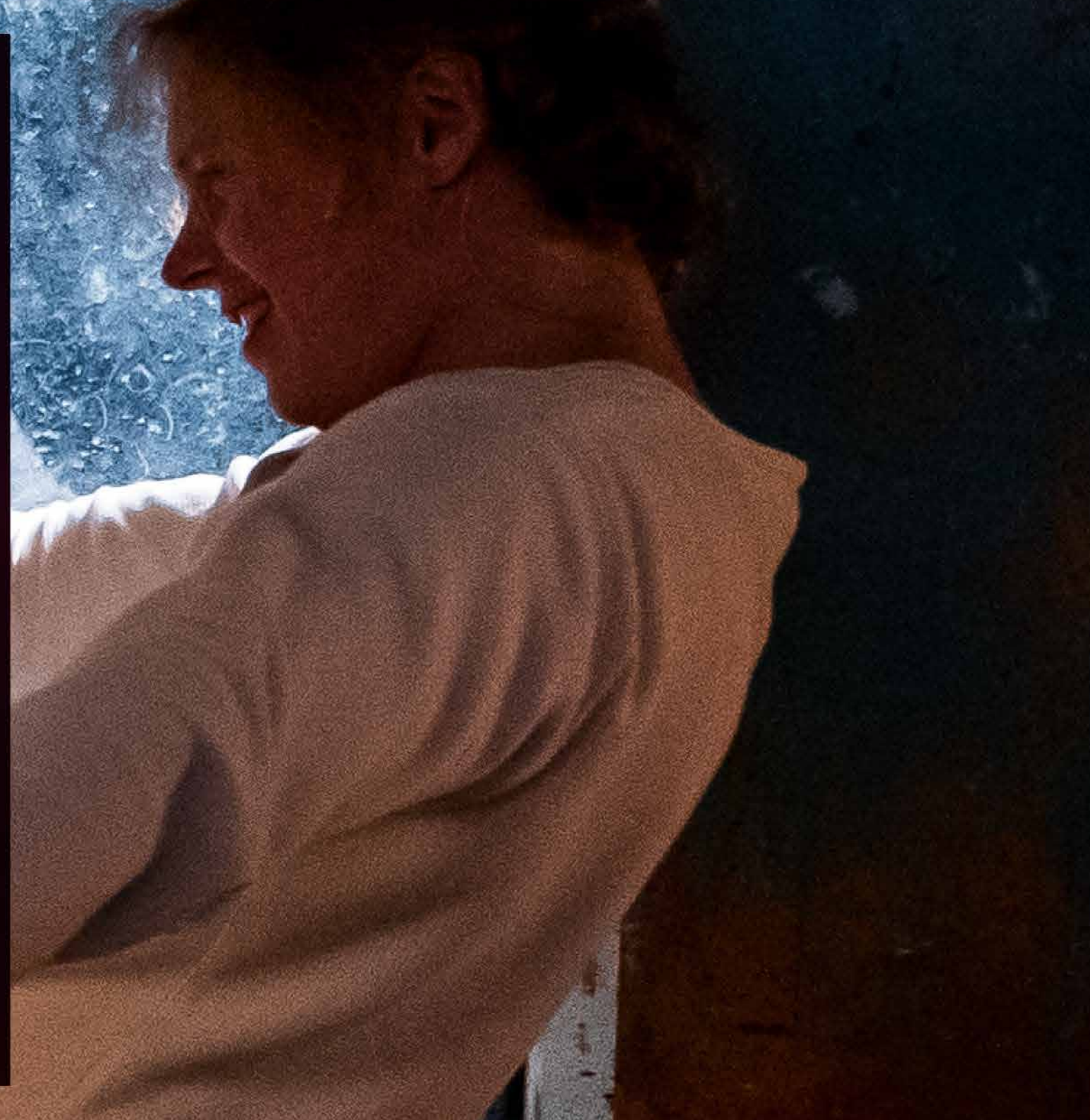
Studio Total on rahvusvahelise haardega sõltumatu teater, mille kodu asub Helsingis, kunstilisteks juhtideks näitleja, lavastaja ja dramaturg Anna-Maria Lipponen ning lavakujundaja, video- ja valguskunstnik Petri Tuhkanen. Tegutsenud kuni 2020. aastani nime all Jalostamo², on teater alates 2018. aastast keskendunud koostööprojektidele mitmel pool Euroopas. Nende sagedaste kaastööliste hulka kuuluvad näiteks helilooja ja helikujundaja Antti Puumalainen Soomest, kostüümikunstnik Coline Meret Lola Jud Šveitsist ning video-kujundaja ja videokunstnik Jekaterina Abramova ja dramaturg Laur Kaunissaare Eestist.

Stuudio eesmärgiks on *Gesamtkunstwerk* (sks k 'ühendkunstiteos') – selline teatrilooming, mis püüab kasutada ja ühte sulatada võimalikult paljusid eri kunstiliike. Ühtlasi on nende lavastused alati loodud kindla mängupaiga spetsiifikat silmas pidades ning käsitlevad meie ajastule olulisi probleeme. Esile võib tuua apokalüptilise absurdiloo „Ice Ice Baby” (2019) kahe jääkaru teekonnast kõrbestuvas maailmas, aegruumi-teemalise ühe korteri ajaloo „Die Wohnung” (2022), Soome Rahvusmuuseumi all tunnelis esitatud „Dreams for Sale'i” (2021) ning korraga teatrilavastuse ja filmina valminud visuaalpoeemi „Dreamwork” (2023). Viimased kaks moodustavad koos „Reekviemiga unistusele” triloogia, mis uurib inimese loomumast kalduvust unistada, unistuste hinda, aga ka väärtust tõukejõuna.

Kontseptuaalses mõttes kirjeldavad abikaasad Lipponen ja Tuhkanen unistuste triloogiat Studio Totalile omamoodi olemuslikuna. Rahvusvahelise tegevusväljaga teatrit näevad nad enda unistuse täitumisena, mis võimaldab neil püsida pidevalt liikvel ja lakkamatus kunstilises arengus, lahkuda mugavustsoonist. Kõrgelt hindavad nad sedasorti loomeprotsessi, milles teos (kaasa arvatud dramaturgia) on intensiivses kujunemises kuni esietenduseni ja algne nägemus võib selle käigus nii välja puhastuda kui ka ümber vormuda.

„Reekviem unistusele” on Lipponeni jaoks tähtis verstaapost, sest õigused Hubert Selby Jr-i kuulsa romaani lavalettoomiseks on maailmas antud esimest korda. Samuti langeb triloogia valmimine kokku tema magistrikraadi pälvimisega Zürichi Kõrgemast Kunstikoolist.

Eestiga on see Lipponenile kolmas koostöö: eelnesid „Käsist seotud” (2017) Eesti Draamateatris, mille puhul ta oli autor ja täitis Tõnu Oja kõrval teist peaosat, ning Teater NO99 „Kihnu Jõnn” (2018). Mõlema lavastuse juures oli tegev ka Petri Tuhkanen, kes on valguskunstnikuna Eestis lisaks kaasa löönud lavastuste „Kõnts” (Teater NO99 2015), „Suveöö unenägu” (Teater NO99 2016), „Unistajad” (Teater NO99 2017) „Hüljatud” (Teater Vanemuine 2017), „Kuritöö ja karistus” (Eesti Draamateater 2020) valmimisel. Viimase eest pälvis ta 2021. a Eesti teatri aastaauhinna.

Ma vaatan televiisoris otse kaamerasilma sisse ja ütlen neile, et ma olen punamütsike.

Kelle unistus järgmisena täitub?

Kireva elukäiguga tulevane kultuskirjanik Hubert Selby Jr sündis 1928. a New Yorgi Brooklyni linnaosas endise sõekaevuri pojana. Tema kujunemisaastad möödusid laguneva töölisrajooni pisivaraste, heidikute ja piljardisaalides jõlkujate keskel ning vanemate suureks pettumuseks langes ta 15-aastaselt koolist välja, läks tööle sadamasse ja liitus siis madrusena kaubalaevastikuga.

Merel haigestus Selby tuberkuloosi ja saadeti tagasi Ühendriikidesse, kus veetis järgmised neli aastat haiglates, vaakudes korduvalt hinge ning tehes läbi mitu piinarikast operatsiooni – muuhulgas eemaldasid arstid kokkuvarisenud kopsuni pääsemiseks tal selja kaudu kümme ribi. Tuberkuloosist raviti ta küll terveks, kuid astma ja teised hingamisvaevused jäid teda saatma eluajaks. Enamgi veel, lakkamatult valuvaigistite mõju all viibinuna langes ta haiglast vabanedes ruttu uimastisõltuvusse, mis ühes süngete terviseproгноosidega süvendas temas lootusetuse- ja võõrandumistunnet.

Koolipõlves ilmutatud lodevuse kiuste oli intelligentse loomuga Selbys alati istunud loovusepisik – eeskätt muusikahuvi näol, ent sellealase hariduse omandamiseks puudusid tal ressursid. Võtnud nõuks, et ta ei soovi surra saavutusteta, otsustas ta lapsepõlvesõbra ettepanekul ning masenduse peletamiseks katsetada kirjutamist – nagu ta hiljem humoorikalt ütles: „Sest tähti ma ju tundsin.“

Nii arendaski Selby ennekõike just muusikalise kuulmise järgi välja isikupärase, kõnekeele rütmidest lähtuva stiili, mis eiras traditsioonilise proosakirjanduse tavasid, grammatikat ja kirjavahemärke ning tugines realistlikule, viimistlemata dialoogile ja nn „teadvuse voolule“, et anda edasi vahetut kogemust ja ümberkaudse ühiskonna põhjapära. Teenides päeval leiba kontoriabilisena, bensiniijaama teenindajana jne, pani Selby õhtuti paberile lühijutte ning sõlmis sidemed toonase New Yorgi boheemlasrajooni Greenwich Village’i kirjandus- ja kunsti-ringkondadega.

1960ndate algul tulid esimesed trükiproovid ja ka esimene skandaal – tema jöhker novell teismelise prostituudi elust, mis sisaldas grupivägistamise kirjeldust, tõi selle avaldanud ajakirjale kaela pornograafiasüüdistuse.

1964. a põimis Selby oma seniste lühilugude materjali esikromaaniks *Last Exit to Brooklyn*, karmiks ja kompromissituks pilguheiduks Brooklyni alamklassile, kujutades avameelselt tabusid: narkootikumid, prostitutsioon, homoseksuaalsus ja homfoobia, tänava- ja koduvägivald. Biitluuletaja Allen Ginsbergi ennustus, et see romaan „lõhkeb Ameerika kohal nagu roostes põrgumürsk“, läks täide – kriitikud hindasid kõrgelt autori jõulist ja originaalset keelt, samas kui „viisakas“ osa ühiskonnast mõistis teose hukka kui roppuse. Inglismaal tabas romaani väljaannet kohtuprotsess, kus kaitse tunnistajate seas astus üles mõni aasta varem kõmulise „Kellavärgiga apelsini“ kirjutanud Anthony Burgess. Müügiedule mõjus tähelepanu hästi ja piire kombanud

debüütraamatust, mida Burgess võrdles 19. sajandi suure naturalisti Émile Zola loominguga, kujunes bestseller.

Paraku oli Selby ikka veel heroinisõltlane, ja ehkki ta kolis peagi New Yorgi ahvatlustest eemale Californiasse, polnud see mingi võluvits. Los Angeleses jätkas ta vanu harjumusi ning alles sealne vahistamine ja kahekuune vanglakaristus uimastite omamise eest 1967. a aitas tal end võõrutada – nüüd juba lõplikult.

Järgnesid romaanid *The Room* (1971) ja *The Demon* (1976), mõlemad transgressiivse kirjanduse musternäited: esimene kujutab vangikongis istuva vaimuhaige mehe kriminaalset mõttevoolu, teine eduka seksisõltlasest ärimehe vajumist üha väärastunudmate tungide sohu. Inimpsüühika kõige tumedamate külgede ilmeka vaatlusena said need pigem kiita (ja pakkusid edaspidi selget eeskuju näiteks Bret Easton Ellise kurikuulsale „Ameerika psühhopaadile“), kuid laiema lugejaskonna jaoks olid need siiski liiga kange kraam. Kirjutamise kõrvalt tuli äraelamiseks taas pöörduda muude vahendite poole.

1978. a avaldas Selby romaani *Requiem for a Dream*, mida tänapäeval peetakse tema tähtsaimaks ja mille puhul ta laskis käiku omaenese valusad narkomälestused. Neli keskset tegelast satuvad ebamugavast tõelusest põgenemise katsetes uimastite küüsi, kes dieeditablettide, kes heroini läbi. Kuigi teos on tugevalt mõjutanud hilisemat narkokirjandust – eriti suur võlglane on Irvine Welshi „Trainspotting“ –, on see ise märksa enamat, tõustes tõhusaks tarbimisühiskonna kriitikaks ning osutades Ameerika unelma kui idee uimastavale olemusele.

Välisele suunatuses, mis käsitleb ülima hüvena ainelist jõukust ja mugavust, muudetakse meie loomupärane vajadus eneseteostuse, läheduse, turvatunde ja tähenduse järele kaubaks – unistuste ideoloogiaks. Sellises ühiskonnas vormitakse meie unistused meie eest ja müüakse meile maha, et puudujäägid, mida me oma elus kogeme, aitaksid toita tarbimist. Unistusest kujuneb narkootikum, meie enda sisemise vajaduse külge klammerdunud luupainaja. Umbes nõnda võiks lühidalt kokku võtta romaani juhtmõtte.

Kriitikute tunnustusele vaatamata ei olnud lugejate seas minekut sellelgi teosel – nagu Selby tekstid enamjaolt, on see omandanud kultusstaatuse tagantjärele. 1970ndate lõpus hakkas tema nimi tasapisi ununema. Kuigi kirjandusringkondadest kaugemal mainisid teda enda jaoks oluliste autorite seas nii Lou Reed, David Bowie, Paul Morrissey kui ka Sting, osutus määravaks hoopis tutvumine punkroki ikooni Henry Rollinsi, tema kauaaegse imetlejaga. Oma plaadifirma alt andis Rollins 1980ndatel välja Selby senise loomingu ja uute lühipalade salvestusi ning korraldas talle rea esinemisi, tutvustades teda nooremale kontrakultuurist huvituvale publikule.

Vahepeal pildilt kadunud ja televisioonis võttegrupi juhina elatist teeninud Selby comeback’i vormistas kümnendi lõpus „ametlikult“ *Last Exit to Brooklyn*’i filmiversioon (1989, režissöör Uli Edel). Siit alates sai tema kui põlise „hunt kriimsilma“ tööpostiks kuni surmani loovkirjutamise õppejõud Lõuna-California Ülikoolis (ehk küll

aastakümneid lääneranniku elanik, pidas ta end südames siiski lõpuni newyorklaseks).

1998. a üllatas Selby kõiki romaaniga *The Willow Tree*, võrdlemisi helge looga täis lootust ja andestust, mis pani mõneti ümber hindama ka tema varasemaid teoseid, suunates rohkem tähelepanu tingimusteta kaastundele, millega ta oli alati kirjeldanud oma tegelasi nende arutust sundkäitumisest ja arvututest iseloomuvigadest hoolimata.

Triumf saabus 2000. a, kui režissöör Darren Aronofsky ekraniseering romaanist „Reekviem unistusele“, stsenaristiks Selby ise, kujunes aasta üheks hinnatuimaks linataseks, Sara Goldfarbi kehastanud Ellen Burstyn aga nomineeriti parima naispeaosatäitja Oscarile. Praegu on sel häirival ja erakordselt mõjusel filmil kindel koht kinoklassikas.

Hubert Selby Jr suri 2004. a Los Angeleses teda noorusest peale kimbutanud kopsuhädade kätte – pool sajandit pärast seda, kui arstid olid talle lubanud veel kõige rohkem paar-kolm eluaastat. Endise narkosõltlasena demonstreeris ta viimast korda tahtejõudu, keeldudes valuvaigistitest surivoodilgi.

Tema kirjanduslik pärand seostub esmajoones äärmusliku dostojevskiliku tumedusega, ahnuse, armastusvõimetuse, enesepettuse ja läbikukkunud unelmate panoraamiga, mille nii raevukalt maalivad tema esimesed neli romaani. „Minu lugudest puudub valgus, et lugeja oleks sunnitud pöörduma oma sisemise valguse poole,“ ütles ta. Paljuski just pealiskaudse materialismi foonist ajendatud egoistliku eluhoiaku tõttu lõikavad tema tegelased end ära sisukatest suhetest ja realsustajust, jõudes välja kannatusse, mille põhjused jäävad neile mõistetamatuks.

Seepärast võiks paadunud pessimismis süüdistatud Selbyt, kes võrdles end patoloogiga ja nimetas oma teoseid hingehaiguse diagnoosiks, ka vankumatuks moralistiks liigitada. Ometi on tema positsioon järjekindlalt empaatiline, mitte ülalt alla vaatav, rõhutades üldinimlikkust üleüldise mandumise rüpes. Aina kiiremat ja kergemat rahuldust ihalevas, apokalüptiliste hirmudega maadlevas nüüdisajas näib tema pitsitav, otsekui deemonitest vaevatud vabavärsilik proosa vähemalt sama asjakohane nagu ilmudes.

Eesti keelde ei ole Hubert Selby Jr-i loomingut tõlgitud.

Ma vajan midagi enamat kui tänavad. Ma tahan olla midagi ... mis iganes.

Su emal on sind sama palju vaja kui põdral riidenagi.

RAKVERE TEATER

Näitlejad – Liisa Aibel, Rainer Elhi, Margus Grosnõi, Jaune Kimmel, Ülle Lichtfeldt, Märten Matsu, Silja Miks, Madis Mäeorg, Tiina Mälberg, Tuuli Maarja Möller, Laura Niils, Anneli Rahkema, Peeter Rästas, Eduard Salmistu, Johannes Richard Sepping, Tarvo Sõmer, Elar Vahter ja Imre Ünapuu

Valgustajad – Martin Piir, Kerdo Vainer ja Roomet Villau

Helitehnikud – Peeter Pilv, Andres Raja ja Aivar Jürimets

Inspitsiendid – Katrin Kalamets, Aune Kuul ja Eili Neuhaus

Grimeerijad – Maret Kongi ja Veroonika Rego

Kostümeerijad – Anne Joorits ja Kaja Kupp

Rätsepad – Anne Komp, Merli Matti ja Kaja Uustalu

Butafoor-dekoraator – Helen Padu

Puusepp – Aare Vilba

Lavatehnikud – Aimar Ehas, Reio Kiviberg, Riho Lillakas, Ottomar Sukko, Hendrik Vilde ja Mati Väljaots

Bussijuht – Tõnu Tammjärv

Lavastusala juht – Tiit Kalm

Lavastusala juhi abi – Maie Nurmoja

Juhi abi – Helle-Mall Niinemets

Korraldusjuht – Marika Tint

Turundusspetsialist – Evelin Rikma

Reklaamijuht – Kristo Kruusman

Müügiadministraator – Daisy Kull

Projekti juht – Liis Lillemägi

Trupijuht – Getter Marii Kalvik

Etendusteenistuse juht – Indrek Apinis

Raamatupidajad – Tuuli Jaansen ja Merle Siirak

Arhivaar-spetsialist – Mari Vitskovski

IT-spetsialist – Aleksander Kikkas

Arvutigraafik – Peeter Rästas

Kirjandustoimetaja – Lauri Saaber

Dramaturg-lavastaja – Urmas Lennuk

Kino osakonnajuht – Brenda Pastimäe

Kino osakonnajuhi abi – Tuuli Puust

Kino teenindajad – Julia Gorjainov, Dagmar Kams, Olga Kikkas ja Laura Rosin

Kino abiteenindajad – Kadi Leen Aibel, Annaliis Alavere, Helena Mägi, Anastasia Nikultšša, Jana Turapina ja Madleen Voigt

Teenindusjuht – Iris Tander

Teenindusjuhi abi – Marje Nurmepaju

Kohvikuteenindajad – Grete Alavere, Andželika Krikun, Kerli Kõrkjas, Elis Kukk, Leena Romov ja Katrin Teichmann

Abiteenindajad – Epp Kaljos, Liivi Kasemets ja Siim Kroonmäe

Publikuteenindajad – Inge Kelk, Agnes Kink, Tiina Krutto, Urve Kukk, Maarika Miilman, Marje Nurmepaju, Ülla Nõmmik, Helerin Obertun,

Elsa Punapart, Elle Salusoo, Viive Vaab ja Pilve Volter

Kokad – Reet Kalde ja Liina Orgus

Abikokad – Kalli Kütt ja Evi Simson

Koristajad – Leena Freiberg, Nelli Hudik, Oksana Hurina ja Gulnara Kert

Majahoidja-hoovikoristaja – Taimi Tanning

Parkimiskorraldajad – Toomas Aettik ja Karl Alex Päären

Peakunstnik – Krista Aren

Loominguline juht – Peeter Raudsepp

Teatrijuht – Velvo Väli

Kavalehe kujundas Peeter Rästas. Fotod: Kalev Lilleorg, Petri Tuhkanen.

Autoriõigused vahendanud **Agency North**

Rakvere Teater ja Studio Total tänavad:

Agency North / Vili Maunula
Heli Pilt
Helsinki City / Culture Department
Jaakko Lenni-Taattola
Soome Instituut
Zürcher Hochschule der Künste
Teater Vanemuine
TiNFO – Theatre Info in Finland
Ville MJ Hyvönen

Fotod: **Kalev Lilleorg ja Petri Tuhkanen.**

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

Agency north

**ESTONIAN
TEATRI
AGENTS**

Eesti Etendusasutuste Liit
Estonian Association of
Performing Arts Institutions

PILETIMARIILM

piletilevi

RAKVERE TEATER

**STUDIO
TOTAL**